

В. В. Сичова

Харків, ХарPI НАДУ при Президентівi України

ВПЛИВ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі збільшення інтересу до гендерної політики, обумовлене, зокрема тим, що вона може стати суттєвим чинником формування та розвитку соціального капіталу. Популярними індикаторами вимірювання соціального капіталу стають ціннісні характеристики (довіра, повага до тих, хто навколо, готовність допомагати, толерантність), суспільна активність (членство в громадських організаціях, асоціаціях, клубах за інтересами), доброчинність, розвиненість волонтерського руху некомерційних організацій. Соціальний капітал можна визначити як певний набір неформальних цінностей чи норм, яких дотримуються члени групи, що дає їм змогу співпрацювати один з одним. Уявляється, що доречним внести до його індикаторів і показники гендерної рівності.

Утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі, виховання і пропаганда серед населення України культури гендерної рівності є напрямками державної гендерної політики. Гендерна рівність сприятиме налагодженню толерантності у спілкуванні чоловіків та жінок, готовності допомагати одне одному, а не користатися «слабкостями» іншого, підвищенню довіри між цими демографічними групами у різних вікових категоріях. Тож від відповідної моделі гендерної політики певною мірою залежатиме розвиток або стагнація соціального капіталу.

Державна політика щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків також спрямована на застосування позитивних дій; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків; підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства; захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі. Сутність гендерної політики полягає у діях органів державної влади щодо утвердження гендерної рівності в суспільстві, зокрема, забезпечення: (1) однакових умов для самореалізації і набуття людиною соціального статусу відповідно до потреб, інтересів і таланту жінки та чоловіка; (2) гарантування прав і свобод жінок і чоловіків і рівних можливостей у користуванні цими правами й свободами; (3) однакової можливості брати участь в розподілі соціальних й економічних ресурсів між жінками і чоловіками; (4) справедливого ставлення для жінок і чоловіків робити свій внесок у національний, політичний, соціальний, економічний і культурний розвиток; (5) передумов формування й розвитку гендерної культури в суспільстві.

Аналіз реалізації гендерної політики в Україні виявив, що проголошення створення умов для утвердження гендерної рівності та гарантування прав і свобод жінок і чоловіків ще не створює однакових можливостей для них брати участь в розподілі соціальних і економічних ресурсів між жінками і чоловіками; однакового ставлення до жінок і чоловіків у процесі їхнього внеску в національний, політичний, соціальний, економічний і культурний розвиток. Статистичні дані свідчать про зростання ролі жінок у суспільстві, їхнього внеску в економічний та культурний потенціал країни. Так, у 2011 р. чисельність жінок в Україні була майже на 8% більше, ніж чоловіків (відповідно, 24,6 млн. осіб (53,9%) та 21 млн. осіб (46,1%)). Внесок жінок в економічний потенціал країни досить значний. Рівень економічної активності жінок у віці 15-70 років склав 58,4% у 2010 р. У Харківській області рівень економічної активності жінок у віці 15-70 років дещо нижчий (57% у 2010 р.), ніж в цілому в Україні, проте він все одно достатньо високий. Зріс рівень зайнятості жінок в Україні у віці 15-70 років: з 51,6% (у 2000р.) до 54,4% (у 2010 р.). Але, середня заробітна плата жінок в Україні за підсумками 2011 р. на 8% менша, ніж у чоловіків. А за прогнозом, через 20–30 років пенсія українських жінок становитиме у середньому 40–50% пенсії чоловіків. Національний координатор Міжнародної організації праці (МОП) в Україні В. Костриця через перевищення різниці в зарплаті чоловіків і жінок в деяких областях України в 30% стверджував, що гендерна рівність в Україні існує тільки «на папері». Тож внесок у розвиток економічного потенціалу жінок збільшується, а розподіл соціальних благ залишається несправедливо меншим.

Ситуація в освітній сфері підтверджує відсутність справедливого ставлення для жінок і чоловіків робити свій внесок у національний, політичний, соціальний, економічний і культурний розвиток. Зростає питома вага жінок у навчальних закладах III–IV рівнів акредитації з 49,8% (у 1995/1996 н.р.) до 53,8% (у 2010-2011 н.р.), що свідчить про тенденцію зростання освітнього рівня жінок і дещо зменшення освітнього рівня чоловіків. Така ж тенденція простежується щодо збільшення кількості жінок кандидатів наук: серед вікової категорії до 30 років з 52,4% (у 2000 р.) до 58,8% (у 2010 р.), а особливо серед вікової категорії 41-50 років – з 38,7% (у 2000 р.) до 52,4% (у 2010 р.). Збільшилася й питома вага жінок серед докторів наук в Україні за 10 років з 2000 р.: майже на 18% у віковій категорії 31-40 років – з 25% (у 2000 р.) до 42,9% (у 2010 р.), навіть у віковій категорії 56-60 років – з 15,1% (у 2000 р.) до 22,7% (2010 р.). Проте жінки позбавлені можливості брати участь в розподілі владного ресурсу в даній сфері: кількість жінок у керівництві вищими навчальними закладами залишається вельми незначною. Наприклад, серед 33 державних вищих навчальних закладів м. Харкова ректорами є 4 жінки (12%): Олена Коваленко (Українська інженерно-педагогічна академія), Тетяна Веркіна (Харківський державний університет мистецтв ім. І.П. Котляревського), Капітоліна Гурова (Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету), Галина Пономарьова (Харківський гуманітарно-педагогічний інститут). Серед 34-х приватних вузів м. Харкова тільки

одна жінка-ректорка (менше 3%) – Катерина Астахова (Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»). Така статистика свідчить про те, що забезпечення рівного соціального статусу жінок з чоловіками шляхом гарантування можливостей для рівноправного розвитку як соціально-демографічної групи залишається гаслом, ніж фактом.

Дуже значним є внесок жінок у розвиток культурного потенціалу України. Тут більшою мірою відчувається гендерний підхід у розподілі матеріальних та владних ресурсів. Аналіз ситуації в театральній сфері такого великого міста, як Харків, засвідчив, що кількісні характеристики тут набули якісних ознак: жінок – керівників театрами більше, ніж чоловіків. Так, з шести державних театрів м. Харкова директорами трьох є жінки (50%). Інституційна суть української моделі гендерної політики полягає в тісному поєднанні жорстких правил, зафіксованих законодавством, з масовою практикою неформальних домовленостей, які дозволяють обходити законодавчі норми. На жаль, Україна й дотепер має слабку систему правозастосування (необов'язковість або селективність виконання законодавства), зокрема, існує складність застосування норм і брак санкцій у випадках гендерної дискримінації. Мають слабке втілення гендерні підходи в основні державні стратегії і, відповідно, слабкий вплив на гендерні зміни в суспільстві. Після чергової зміни уряду у 2010 р. відбулися кадрові перестановки, що привели до влади велику кількість людей, взагалі необізнаних з гендерної проблематики.

В Україні, порівняно з іншими країнами, Міністерство соціальної політики, до компетенції якого входять питання забезпечення гендерної рівності, опікується надто широким полем діяльності – від демографічних проблем до всього спектру соціальних питань. Україні бракує потужної організаційної структури. Наявність Департаменту гендерної політики та оздоровлення дітей в рамках даного міністерства є недостатньою умовою для впровадження послідовної і якісної державної політики. Непомітною є роль Міністерства юстиції, яке має проводити гендерно-правову експертизу, відповідати за адаптацію вітчизняного законодавства європейським нормам, координувати діяльність органів виконавчої влади, підприємств, установ щодо правової освіти населення. Міністерству фінансів доцільно було б проваджувати гендерне бюджетування на центральному та місцевому рівнях.

Отже, непослідовна державна гендерна політика в Україні суттєво стримує розвиток соціального капіталу. Натомість реалізація послідовної та комплексної державної гендерної політики сприятиме толерантному ставленню до способу мислення, специфічних інтересів і діяльності жінок та чоловіків, усвідомленню представників різних статей один одного як до особистостей, професіоналів, компетентних і порядних партнерів; збільшенню поваги та довіри між жінками та чоловіками, підвищенню суспільної активності жінок; зростанню корисності від такої співпраці.